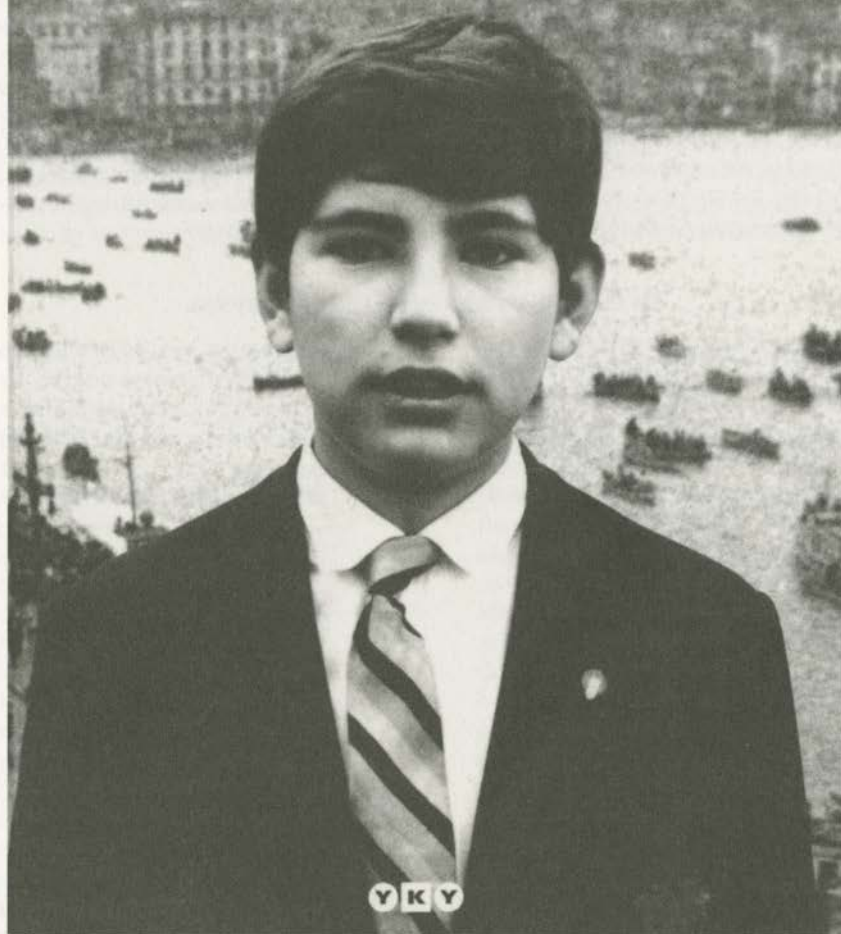

Orhan Pamuk

İstanbul

HATIRALAR VE ŞEHİR

Istanbul, Herinneringen en de stad van Orhan Pamuk (2005) / Istanbul, Memories of a City by Orhan Pamuk (2005), cover

Hüsni Yegenoglu

Weemoed en de stad

Een lezing van *Istanbul, Herinneringen en de stad*
van Orhan Pamuk (2005)

De schrijver heeft een bijzondere positie in mijn belevingswereld. Terwijl ik zijn laatste boek las, *Istanbul, herinneringen en de stad*, vroeg ik mij keer op keer af of ik zijn alter ego was, of hij het mijne. Niet alleen opgegroeid in dezelfde buurt, ook in dezelfde straat, blijk ik dezelfde basisschool te hebben bezocht, van de lekkernijen van dezelfde banketbakker te hebben genoten en mijn speelgoedsoldaatjes in dezelfde, vanuit het perspectief van de jongen die ik toen was, erg kleine en donkere winkel te hebben gekocht bij een oude geheimzinnige dame die wij 'Madam' noemden en over wie mijn moeder mij veel later vertelde dat zij uit Bulgarije kwam, christelijk was en daarom in het Frans werd aangesproken. Dat stond netjes zei ze toen tegen mij. Pamuk leeft nog steeds daar, in Istanbul, in dezelfde straat en in hetzelfde huis, ik inmiddels allang niet meer. Maar naast deze merk-

waardige verbanden is er ook een bijzondere fascinatie voor de diepe betekenis die fysieke eigenschappen van plaatsen kunnen hebben op menselijke ervaringen, die ik met hem deel. Hierover zal dit essay vooral gaan. Pamuk laat de geest van zijn personages keer op keer op een indringende wijze versmelten met de *genius loci* van de plaatsen waar ze zich bevinden en die gekenmerkt worden door een, al dan niet verborgen, uitzonderlijk verleden. Daar, in de schaduwrijke introverte kamer,

Hüsni Yegenoglu

Melancholy and the City

A discussion of Orhan Pamuk's
*Istanbul: Memories
of a City* (2005)

The writer Orhan Pamuk occupies a special position in my life. Reading his latest book *Istanbul: Memories of a City*, I kept wondering whether I was his alter ego, or vice versa. Not only did I grow up in the same neighbourhood, and indeed the same street, but I turn out to have attended the same primary school, eaten delicious cakes from the same pastry shop and bought my toy soldiers from the same dark, poky shop (as it then seemed to me) run by a mysterious old lady whom we called 'Madame' and who, my mother told me much later, was a Christian from Bulgaria and was therefore always spoken to in French. That was only proper, she said.

Pamuk still lives in Istanbul, in the same street and the same house, but I moved away long ago. Yet, apart from these remarkable connections, I

also share with him a special fascination for the profound impact the physical properties of places can have on human experience. This will be the main subject of my essay.

Again and again, Pamuk's characters are closely merged with the *genius loci* of the places they are in, all of which have an unusual past (that may or may not be concealed). It is there, in shadowy, introverted rooms, eerie, labyrinthine houses or mouldering cities that the tragic

het unheimische labyrintische huis of de door verval geteisterde stad, ontvouwen zich in stilte de tragische lotsbestemmingen van Pamuks helden. Wat zijn figuren denken of doen, of zij vervuld zijn van vreugde, door angstsen worden gepijnigd, of een toestand van waanzin naderen, voor Pamuk zijn alle diepe gevoelens onlosmakelijk verbonden met de door zijn personages bewust beleefde of ingebeelde zintuiglijke ervaring van die éne kamer, dát huis of die stad. Alleen de uniciteit van de plaats waar geleefd en gestorven wordt ten tijde van het onuitwisbare concrete moment, vormt een passende entourage voor de tragedie van het bestaan. Menselijke ervaringen worden onlosmakelijk aan tijden en plekken gerelateerd en vormen daarmee steeds een niet te ontleden geheel in Pamuks werk. In een tijdperk dat dreigt te worden overheerst door het generieke, algemene en gelijk-

destinies of Pamuk's heroes silently unfold. Whatever they think or do, whether they are filled with joy, racked by fear or verging on insanity, Pamuk sees all their deep emotions as inextricably bound up with their consciously perceived or imagined sensory experience of those particular rooms, houses or cities. Only the uniqueness of the places where people live and die at one specific, indelible moment provides a suitable backdrop for the tragedy of existence. Human experiences are inseparably linked to times and places and together they always form an indivisible whole in Pamuk's work.

In an age that is fast being overrun by the generic, the general and the uniform, Pamuk is thus a writer who rows against the flow. Without denying today's sense of rootlessness and homelessness, he rejects the idea of

vormige toont hij zich hiermee een tegendraadse schrijver. Het hedendaagse gevoel van ongeworteldheid en thuisloosheid ontkent hij niet, hij verwerpt echter de gedachte van plaatsloosheid, want ook de thuisloze verblijft tenslotte, zij het ook tijdelijk op een concrete plek en maakt deze bewoonbaar. In deze ambivalente houding, die ik als heel intrigerend ervaar, zie ik sterke overeenkomsten met de denkbeelden van een architect die ik bijzonder bewonder omdat het hem is gelukt het gevoel van thuisloosheid in de moderne cultuur architectonisch uitermate subliem te verbeelden. Ik heb het over Adolf Loos, die in zijn werk eveneens het verlangen van de ontwortelde mens naar houvast centraal plaatste. Loos bevredigt dit existentiële verlangen naar geborgenheid door de enscenering van een introverte 'gezelligheid' binnen het privé-domein

van het huis dat een al dan niet bedrieglijke zekerheid belooft in een wereld die bedreigd wordt door veranderingen die tot niets anders kunnen leiden dan tot het verlies van het gekoesterde. Pamuk beschikt, zoals Loos, over een grote sensibele voor ruimtelijkheid. Waarschijnlijk een aangeboren gave. Misschien ook een gevolg van enkele semesters architectuurstudie en de al in zijn kinderjaren ontwikkelde passie voor het tekenen van stadslandschappen. Vergelijkbaar met het concept van ruimtelijke enscenering dat in de Engelse landschapsarchitectuur is toegepast, waar de wandelaar door middel van een uitgezette route langs een sequentie van gebeurtenissen wordt geleid, ontwerpt hij, na een uitvoerige ruimtelijke inventarisatie, een exact omschreven architectonisch landschap, waarin zijn helden scène voor scène hun leven ontplooiën.

placelessness, for even the homeless live – if only temporarily – in a specific place and make it habitable. In this ambivalent attitude, which greatly intrigues me, I can see great similarities to the ideas of an architect whom I greatly admire because he managed to convey the sense of homelessness in modern culture in the most sublime architectural terms. I am talking about Adolf Loos, whose work likewise focused on the rootless individual's longing for an anchor. Loos satisfies this existential desire for security by staging an introverted 'conviviality' within the private domain of the house, which – deceptively or not – promises certainty in a world threatened by changes that can only lead to loss of what is cherished.

Like Loos, Pamuk has a powerful sense of spatiality, probably a gift he was born with. It may

also be the result of several terms spent studying architecture and his passion for drawing urban landscapes, which emerged when he was still a child. In a manner reminiscent of the spatial staging applied in English landscape architecture, in which a plotted route leads the walker through a sequence of events, he takes detailed stock of the space and goes on to design a minutely described architectural landscape in which his heroes' lives unfold scene by scene.

A masterly example of this is his book *Kar* (translated into English as *Snow*), in which the poet Ka's bleak emotional emptiness merges with the overwhelming spatial emptiness of wintry Kars, a dilapidated provincial city in the far east of Turkey. During Ka's brief stay there, Pamuk conveys the present-day *genius loci* of the decaying city with map-like

Meesterlijk doet hij dit in zijn boek *Kar* (*Sneeuw*), waarin hij de zwaarmoedige emotionele leegte van de dichter Ka en de allesoverheersende ruimtelijke leegte van het besneeuwde Kars, een afgetakelde provinciestad in het verre oosten van Turkije, met elkaar laat versmelten. Bij Ka's kortstondige verblijf in de stad geeft Pamuk de hedendaagse *genius loci* van het in verval geraakte Kars weer met de precisie van een cartografie waarin straten, gebouwen, wijken en zelfs het materiaal van de architectuur ingenieus worden weergegeven. Ka zit gevangen in dit labyrintische ruimtelijke web en terwijl hij nog steeds de hoop koestert de regie over zijn leven terug te kunnen winnen, daalt hij onherroepelijk steeds meer af naar verdere vertwijfeling, die uiteindelijk zal omslaan in weemoed (*hüzün*). Het gevoel van weemoed vormt een centraal motief in Pamuks

precision, ingeniously depicting its streets, buildings, neighbourhoods and even architectural materials. Ka finds himself trapped in this labyrinthine spatial web, and, though still hoping to regain control of his life, lapses into an ever-deeper despondency that will eventually turn into melancholy (*hüzün* in Turkish).

Melancholy is a central theme in Pamuk's work. Its reflection in the visible decay of the physical worlds that surround his characters gives it powerful spatial overtones. In *Snow* his identification of Ka's emotional decay with the physical decay of Kars is sublime and authentic, but in his latest biographical work *Istanbul: Memories of a City* I feel he is less successful. Here Pamuk himself is the hero who is plagued by a disturbing sense of gloom, mainly due to the ceaseless physical decline of the

werk. Hij geeft het een diepe ruimtelijke lading door het zich het sterkst te laten weerspiegelen in het zichtbare verval van de fysieke werelden die zijn personages omgeven. Slaagt Pamuk er op uiterst sublieme en authentieke wijze in om in *Sneeuw* Ka's emotionele verval met het fysieke verval van Kars te vereenzelvigen, in zijn nieuwste biografische werk, *Istanbul, herinneringen en de stad*, vind ik dat hij daarin niet echt geslaagd is. Hier is Pamuk zelf de held die geplaagd wordt door een verontrustende zwaar-moedigheid, vooral ingegeven door de onophoudelijke fysieke teloorgang van zijn eigen Istanbul. Een inzicht dat pijnlijk tot mijn bewustzijn doordringt bij het zien van de in het boek afgebeelde hyperesthetische gravures van Antoine-Ignace Melling van het Osmaanse Constantinopel met een scherpe weergave van de architectonische details, die niet

alleen Pamuk maar ook mij zeker doen verlangen naar de vergane glorie. En wie de indringende zwart-witfoto's van Ara Güler met hun pittoreske houten huizen, lieflijk stomende veerponten, vissersbootjes in dromerige havens en eenzame wandelaars op de oude Galata-brug in zich opneemt en deze met het hedendaagse Istanbul vergelijkt, kan niet anders dan door een gevoel van verlies en weemoed overmand worden. Anderzijds roepen al deze pittoreske beelden in mij de vraag op of Pamuks Istanbul zijn architectonische verschijning dan echt uitsluitend aan het verleden ontleent. In dat geval zou zijn weemoed door en door sentiment en nostalgie zijn. Zijn beeld van de stad blijft steeds gefocust op plekken die oud, bekend en uniek zijn, een mythische schoonheid en een naam hebben die in het geheugen van zijn bewoners en bezoekers blijft gegrift. Naar nieuwe plekken, soms zelfs zonder naam

en verstoken van die sublieme schoonheid, het andere, echte Istanbul neemt hij mij niet mee. Merkwaardig genoeg was Istanbul altijd al een metropool die zijn bezoekers en bewoners naar het sublieme verleden liet verlangen en het nieuwe als gevolg van de naderende 'moderniteit' deed afkeuren. Toen Le Corbusier als jongeman in 1911 het toenmalige Constantinopel bezocht, schrok hij ervan dat de authentieke, oriëntaalse *genius loci* door verwestering uitgewist dreigde te worden. Toen de Russische dichter Joseph Brodsky de stad in 1979 aandeed, beweerde hij gekomen te zijn om naar het verleden te kijken en niet naar de toekomst, aangezien die in Istanbul domweg niet zou kunnen bestaan. Een vergissing. Terwijl Kars door stagnatie daadwerkelijk in verval is geraakt, ziet de Spaanse schrijver Juan Goytisolo Istanbul als een plek van verpletterende

Istanbul he has known and loved. This is painfully brought home to me by Antoine-Ignace Melling's hyperaesthetic engravings of Ottoman Constantinople, which are reproduced in the book; their painstakingly rendered architectural details evoke a sense of longing for the city's erstwhile glory not only in Pamuk, but also in me. And no-one who sees Ara Güler's powerful black-and-white photographs of picturesque wooden houses, charmingly puffing ferries, fishing boats in idyllic harbours and solitary strollers on the old Galata bridge and compares them with contemporary Istanbul can help being overwhelmed by feelings of loss and melancholy. On the other hand, all these picturesque images make me wonder whether the architectural appearance of Pamuk's Istanbul is indeed entirely based on the past – in which case his

melancholy is nothing but sentiment and nostalgia. His view of the city remains focused on places that are old, familiar and unique, and have names and a mythical beauty that remain indelibly printed in the minds of local people and visitors alike. He does not take me to see new places, some of which do not even have names and are devoid of that sublime beauty – the other, real Istanbul.

Curiously enough, Istanbul has always been a metropolis that makes both visitors and local people long for the sublime past and reject the new as a symptom of encroaching 'modernity'. When Le Corbusier visited what was then Constantinople as a young man in 1911, he was shocked to see the authentic, Oriental *genius loci* at risk of being wiped out by Westernisation. When the Russian poet Joseph Brodsky visited the city in 1979,

he said he had come to see the past rather than the future, for in a place such as Istanbul the future simply could not exist. He was wrong. Whereas Kars truly has decayed through stagnation, the Spanish writer Juan Goytisolo sees Istanbul as a place of overwhelming animal strength and vitality. Where there is so much vitality, you will always find optimism – however hidden – despite all the melancholy. Pamuk's Istanbul is now a small architectural artefact, enclosed and overgrown by a new reality that derives its *genius loci* from its present-day self rather than the past. Should this make me melancholy? I feel connected with Pamuk, having grown up in the same time and environment, cherishing the same kind of memories – just as my grandmother's living room was always shrouded in half-shadow and continued to stimulate my

dierlijke kracht, vol van vitaliteit. Waar zo veel vitaliteit is, vind je naast alle weemoed, zij het ook verborgen, optimisme. Pamuks Istanbul is inmiddels een klein architectonisch artefact, ingesloten en overwoekerd door een nieuwe werkelijkheid die haar *genius loci* niet ontleent aan het verleden maar aan zijn tegenwoordige zelf. Zou dat mij weemoedig moeten stemmen? Ik voel mij verbonden met Pamuk, opgegroeid in dezelfde tijd en hetzelfde milieu, hetzelfde soort herinneringen koesterend, zoals de salon van mijn grootmoeder ook altijd gehuld in halfschaduw lag, als een geheimzinnige microkosmos mijn fantasie ook nog prikkelde als ik daar niet was en die mij uitnodigde tot stiekem onderzoek, terwijl hij tegelijk angst inboezemde voor hetgene ik er zou kunnen ontdekken. Dat deel van mijn wereld is ook voor mij onherroepelijk verdwenen, wat mij soms in zachte weemoed dompelt, maar

toch, ik kan het gevoel niet meer verdringen dat Pamuks Istanbul niet helemaal meer het mijne is.

- GERAADPLEEGDE LITERATUUR
- Orhan Pamuk, *Sneeuw*, De Arbeiderspers, Amsterdam 2003
 - Orhan Pamuk, *Istanbul, herinneringen en de stad*, De Arbeiderspers, Amsterdam 2005
 - Jan Paul Hinrichs (samenst.), *Passage Istanbul*, Bas Lubberhuizen, Amsterdam 2001
 - Juan Goytisolo, *Gaudi in Cappadocie*, Meulenhoff, Amsterdam 1990

imagination like some mysterious microcosm even when I was not there, inviting me to embark on furtive investigations, though I was terrified at the thought of what I might find there. That part of my world has also been irrevocably lost, which sometimes makes me feel mildly melancholy – yet I can no longer shut out the feeling that Pamuk's Istanbul is no longer altogether mine.

Translation: Kevin Cook, Bookmakers

Istanboel, 24 oktober 2005 / Istanbul, 24 October 2005

REFERENCES

- Orhan Pamuk, *Snow* (London, 2004)
- Orhan Pamuk, *Istanbul: Memories of a City* (London, 2005)
- Jan Paul Hinrichs (comp.), *Passage Istanbul* (Amsterdam, 2001)
- Juan Goytisolo, *Cinema Eden: Essays from the Muslim Mediterranean* (London, 2003)

